

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת לך לך תשע"ג

אברהם אבינו - חסד ואמונה

אחרת - אין כ"כ במה להתהלל.

חז"ל אמרו: "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגויים - תאמין. יש תורה בגויים - אל תאמין" (איכ"ר ב, יג). מה זו חכמה ומה זו תורה? אחד ההסברים הוא, שחכמה היא ידיעה בעלמא. הוא יודע שהקב"ה ברא את העולם, אבל ידיעה זו איננה "תורה" בשבילו. היא לא מוֹרָה לו שום דבר למעשה. לעומת זאת, "תורה" היא ידיעה שמחייבת, ומוֹרָה לאדם כיצד עליו להתנהג כתוצאה מן הידיעה שהשיג. כך היה אברהם. ידיעת ה' לא נשארת אצלו מופשטת ובלתי מחייבת, אלא מלמדת אותו איך להתנהג. מתוך אמונתו הגדולה, הוא נהיה איש החסד הגדול, ולדרך זו הוא מנסה לקרב גם אחרים.

להדמות לקב"ה בי"ג מידותיו

אנו אומרים בהזדמנויות שונות שלוש עשרה מדות של רחמים. יש שאומרים אותן בכל יום, ויש שאומרים אותן רק בסליחות וביורה"כ¹. למה אומרים שלוש עשרה מידות? - כי חז"ל מסרו לנו, ש"ברית כרותה לשלוש עשרה מידות, שאינן חוזרות ריקם" (ר"ה יז, ב). והנה, יהודים בכל מקומות מושבותיהם, בארץ ישראל ובאמריקה, באירופה ובארצות המזרח, אומרים י"ג מידות כבר כמה וכמה דורות, ובכל זאת עדין לא נושענו. למה זה? מה עם הברית? אז יכול להיות, שאם לא היינו אומרים י"ג מידות, המצב היה עוד יותר גרוע, ואמירת י"ג מדות הועילה, שהמצב לא היה כל כך גרוע כפי שהיה יכול להיות. אבל יש גם שפירשו, שלא על אמירת י"ג המידות נכרתה הברית, אלא על קיומן, כפי ששמע מלשון הגמרא: "נתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישאל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם" (ר"ה סג). "יאמרו" לא נאמר, אלא "יעשו" (ראשית חכמה" פ"א משער הענוה; הביאו השל"ה ב"עשרה מאמרות", מאמר השביעי, סמוך לתחילתו). צריך א"כ לקיים את י"ג המידות, ולא רק לאומרן. וגם אם ההבטחה היא על אמירת י"ג המידות (של"ה שם, בהמשך דבריו²), אבל לפחות שהאמירה תהיה כזו, שתשפיע עלינו גם להתנהג במידות אלו³.

כמובן, יש מידות שאיננו יכולים לקיימן. "ה' ה" אינני יכול להיות, וגם "נצרך חסד לאֲלָפִים" אינני יכול להיות, כי מן הסתם לא אחיה אלפי דורות. אבל "רחום" ו"חנון" - גם בשר ודם יכול להיות. כמובן, לא כמו הקב"ה, שרחמיו על כל מעשיו, והוא גומל חסד בלי גבול לכל הברואים, אבל כפי הכוחות שלי צריך להשתדל להיות רחום וחנון. כמו כן להיות "ארך אפים", לא למהר לכעוס על מישהו, וכן "רב חסד". כפי הכוחות שלי, להשתדל שי"ג המידות לא רק תאמרנה בפה, אלא תתקיימנה גם בכלי מעשה. אז ודאי י"ג המידות עוזרות.

יש שאמרו בזה משל יפה: כשאדם רק אומר את י"ג המידות ולא מקיים אותן, למה הוא דומה? - לאותו זוג אנשים פשוטים, כפריים, שלא ידעו מאומה בעניני רפואה. יום אחד חלה הבעל, ואשתו

אברהם עוסק בחסד כדי להדמות לבורא

מזמור פ"ט בתהלים פותח במילים, "מִשְׁפִּיל לְאִתָּן הָאֲזָרְחִי" (תהלים פט, א). "אִתָּן הָאֲזָרְחִי" - זהו אברהם אבינו (ב"ב טו, א). ולמה נקרא אברהם "אֲזָרְחִי"? - כיון שהגיע לארץ ישראל מֵאֲרָם, שהיא במזרח, וכמו שנאמר בנביא: "מִי הָעִיר מִמְּזָרְח" (ישעיהו מא, ב), והכונה היא לאברהם אבינו (ב"ב שס).

ממשיך המזמור ואומר: "חֲסִדֵי ה' עוֹלָם אֲשִׁיחָה, לְדֹר וָדֹר אוֹדִיעַ אֲמוֹנְתְךָ בְּפִי" (תהלים שפ, ב). דברים אלו מתאימים באמת לאברהם אבינו. חסד ואמונה הם היסודות שעליהם בנויה עבודתו של אברהם. הוא מלמד את דרך החסד בעולם - "חֲסִדֵי ה' עוֹלָם אֲשִׁיחָה", וכן מפיץ בעולם את האמונה בה' - "לְדֹר וָדֹר אוֹדִיעַ אֲמוֹנְתְךָ בְּפִי". לכן, כשאורחיו רוצים להודות לו על החסד שעשה עמם, על הכנסת האורחים שלו, הוא אומר להם: "ברכו למי שאכלתם משלו! סבורים אתם שְׁמִשְׁלִי אכלתם?! מִשְׁלִי מי שאמר והיה העולם אכלתם", ולו צריך להודות! (רש"י בראשית כא, לג) חסד ואמונה משמשים כאן כאחד.

מדוע עוסק אברהם דוקא בשני תחומים אלו, בעשית חסד ובהפצת אמונה? - אומר אברהם: "כִּי אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה, שְׁמִים תִּכְּן אֲמוֹנְתְךָ בְּהִים" (שם, ג). חסד ואמונה הם אלו שבונים את העולם, ונותנים לו זכות קיום. לכן עוסק אברהם בשני היסודות האלו, ומנחיל אותם גם לאחרים.

עוד אפשר להסביר בזה, שהחסד שגומל אברהם עם הבריות, נובע מן האמונה שלו בבורא העולם. אברהם אבינו מביט בעולם, רואה שהקב"ה טוב ומטיב לָלֵל, ולכן הוא עוסק בחסד, כדי ללכת בדרכי הבורא ולהיטיב לברואיו כמותו. ההכרה שלו בבורא עולם איננה הכרה מופשטת בלבד - להאמין שיש בורא עולם שהוא טוב ומטיב לכל, וזהו - אלא הוא מבין, שההכרה בבורא מחייבת גם להדמות אליו (עד כמה שיכול בשר ודם להדמות אליו), ולעשות חסד עם בריותיו כפי שעושה הבורא.

ירמיהו הנביא אומר: "אֵל יִתְהַלֵּל חֶסֶם בְּחֶמְתוֹ, וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגְּבוּר בְּגִבּוֹרָתוֹ, אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ". אין מקום להתהלל בַּחֲכָמָה, בַּגְּבוּרָה או בעשירות. במה ניתן בכל זאת להתהלל? - רק בדבר אחד: "כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל: הַשֶּׁפֶל וְיָדַע אוֹתִי" (ירמיהו ט, כב-כג). "הַשֶּׁפֶל וְיָדַע אוֹתִי", אין הכוונה לעצם ידיעת מציאות ה', שכן הנביא ממשיך ואומר מיד: "כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל, הַשֶּׁפֶל וְיָדַע אוֹתִי, כִּי אֲנִי ה' עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ". כלומר: סתם כך לדעת בְּשֶׁפֶל שיש בורא לעולם, על זה אין עדין מקום להתהלל. אמנם עובדי עבודה זרה גם את זה לא הבינו, וגם היום יש טפשים שסבורים שאין דין ואין דין ח"ו, אבל ידיעה זו עדין אינה מספיקה כדי שאפשר יהיה להתהלל בה. בשביל להתהלל צריך גם להבין, שההכרה במציאות ה' מחייבת אותי. שאם "ה' עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ", הרי גם אני צריך לעשות חסד וצדקה בארץ. רק אז יש במה להתהלל.

יד משה, ולא מהקב"ה בעצמו? אבל האמת היא, שיש כאן הפסד גדול מאד. בגלל שמשה הוא זה שצריך לתת מים לישראל ולא הקב"ה בעצמו, מתרחש חטא מי מריבה, שגורם לכך שמשה צריך למות במדבר בלי להכנס לארץ ישראל (עי' במדבר כז, יב-יד). חז"ל אמרו, שאם משה רבינו היה נכנס לארץ ובונה את המקדש, המקדש לא היה נחרב (עי' "אור החיים" דברים א, לו; "אדרת אליהו" להגר"א דברים ג, כד [בסוף דבריו שם], ופירושו הגר"א לשה"ש ד, ו). רק מפני שמשה רבינו לא נכנס לארץ, היתה שליטה לצד הרע, עד שלבסוף נחרב המקדש. הרי שההבדל בין נתינת מים ע"י ה' לנתינת מים ע"י שליח, הוא הבדל של גלות של אלפים שנה! כל הצרות שעברו עלינו במשך אלפים שנה, מהרומאים, מהאינקביזיציה, מהקומוניסטים ומהגרמנים ימ"ש, הכל בגלל ההבדל הקטן הזה, שאברהם הזקן והחולה אמר לאורחיו "לִקַּח נָא מַעֲט מִיָּמִים" ע"י שליח, ולא הביא להם את המים (לרחיצת רגליהם!) בכוחות עצמו. כמו שכל פעולה שעשה כאן אברהם קובעת מתן שכר גדול, כך כל מחדל של אברהם קובע הפסד גדול. אנו חיים בזכות אבות אלפי שנים, ומה שחסר שם - חסר לאלפי שנים.

"גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה"

התורה מספרת עוד על מה שאירע באותו ביקור: "וַיִּשְׂא עֵינָיו וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו, וַיֵּרָא וַיִּרְץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָלָה" (בראשית יח, ב). אברהם מבחין באורחים העומדים בחוץ, והוא עוזב את הקב"ה שבא לבקרו (רש"י שם, א), ורץ אל האורחים. אמנם הוא נוטל רשות לכך מהשכינה - "וַיֵּאמֶר: אֲדֹנָי, אִם נָא מְצָאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ, אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבָדֶךָ" - אבל למעשה, הוא עוזב את השכינה, ורץ לקבל את האורחים. איך עושים דבר כזה, לעזוב את הקב"ה כדי לכבד בשר ודם? - אומרים חז"ל, שמכאן יש ללמוד, שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה (שבועות לה, ב). לכן עוזב אברהם את השכינה, וניגש לטפל באורחים. יש ששאלו על כך: מנין ידע אברהם אבינו הלכה זו, שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה? בשלמא אנו לומדים זאת מאברהם. אבל אברהם אבינו, מנין הוא ידע הלכה זו, ומנין ראה היתר לעצמו להפסיק להקביל פני השכינה כדי לגשת אל אורחיו? אינני יודע אם קושיה זו היא קושיה גדולה. אפשר לתרץ בפשטות, שכמו שידע את כל התורה כולה, כך ידע גם הלכה זו. הרי כל התורה כולה לא היתה כתובה אז, ואף על פי כן השיג אותה אברהם אבינו מעצמו, וגם קיים את כולה עד שלא ניתנה (קדושין פב, א), ממילא - גם את הדבר הזה ידע⁶.

אבל חוץ מהתירוץ זה, נראה לומר עוד תירוץ לשאלה מנין ידע אברהם אבינו שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה. אבל לפני שנאמר את התירוץ, נשאל שאלה נוספת: נניח שאחד מאיתנו מתפלל תפלה שמונה עשרה. באמצע התפלה - מופיע אורח. האם נפסיק באמצע התפלה כדי לטפל באורח? - כמוכן שלא. הרי הלכה היא בתפלה, שאפילו מלך שואל בשלומו - לא ישיבנו (ברכות ל, ב). כל שכן שאסור להפסיק בשביל אורח פשוט. וקשה לכאורה: מה עם "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה"? למה לא נפסיק בתפלה כדי לקבל את פני האורח? התירוץ הוא, שתפלה היא עבודת ה', ועבודת ה' קודמת לעבודת בשר ודם. לכן אסור להפסיק בתפלה בשביל לקבל את האורח. אבל אצל אברהם אבינו, הקבלת פני השכינה באותה שעה לא היתה

הזעיקה את הרופא. בא הרופא, בדק את החולה, רשם עבורו מרשם, וצוה על האשה לתת ממנו לחולה מנה אחת בכל שעתים. למחרת הגיע הרופא שוב, לבדוק כיצד השפיעה התרופה על החולה. ראה הרופא, והנה מצבו של החולה הורע, ולא השתפר כלל. שאל את האשה: האם נתת לבעלך את המרשם? אמרה לו: "בודאי! חתכתי אותו לשתיים עשרה חתיכות שוות, ובכל שעתים נתתי לבעלי לבלוע חתיכה אחת"!!! זהו גם ערכה אמירת י"ג המידות ללא שמקיימים אותן. אם רק קוראים את ה"מרשם" של שלוש עשרה המדות, זה לא תמיד עוזר. צריך לקחת את התרופה, ואז זה יעזור.

הכנסת אורחים מיוחדת אצל אברהם אבינו

אברהם מקיים באמת במסירות נפש את ה"מרשם" של י"ג המידות. הוא "רַחוּם וְחַנוּן... וְרַב חֶסֶד". ביום השלישי למיתו, כשהוא חולה וחלש, הוא שולח את אליעזר עבדו לבדוק אם יש עוברי אורח בחוץ, כדי להכניסם לביתו. כשאליעזר חוזר ואומר שאין אורחים בחוץ, אומר אברהם: "לִית הימנותא בעבדי" (אין להאמין לעבדים), והולך לחפש אורחים בעצמו (ב"מ פו, ב). הוא יושב בפתח אהלו בכמיהה לאורחים, ומצטער כשאינו מוצא כאלו (רש"י בראשית יח, א). כדי שלא יצטער כל כך, שולח לו הקב"ה שלשה מלאכים בדמות אנשים, להיות לו לאורחים (רש"י שם).

וכיצד מטפל אברהם באורחים? - מספרת התורה: "וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו... וַיִּרְץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָלָה, וַיִּשְׂתַּחֲוֶה אֲרָצָה... (שם, ב). הוא רץ אל האורחים, ומשתחוה להם. וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל שְׂרָה, וַיֵּאמֶר מִהְרֵי שָׁלַשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת לוֹשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת... וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם.... וַיִּקַּח חֶמְאָה וַחֲלֵב וַיִּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֵּאכְלוּ" (שם, ו). הוא עומד עליהם לשמשם (אונקלוס). הכל בזריזות ובהתלהבות, עם כל הכבוד לאורחים, ועם כל הלבד. חז"ל אומרים, שבשכר מה שעשה אברהם באותו יום, זכו אח"כ בניו לכמה דברים. "בשכר חֶמְאָה וְחֲלֵב" - זכו למן. בשכר 'וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם' - זכו לבארה של מרים" (ב"מ פו, ב).

ובכל זאת, חז"ל אומרים, שהיה גם דבר אחד שאברהם לא עשה בשלמות. כל דבר שעשה אברהם לאורחים - עשה אברהם בעצמו: "וְאֵל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם" (בראשית יח, ז), "וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחֲלֵב... וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהם" (שם, ח), "וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֵּאכְלוּ" (שם), "וְאֵבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם" (שם, טז). רק דבר אחד לא עשה אברהם בעצמו: "לִקַּח נָא מַעֲט מִיָּמִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם" (שם, ד). "לִקַּח" - ע"י שליח. לא על ידי אברהם. מה היתה התוצאה מזה? אומרים חז"ל: "כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו, עשה הקב"ה לבניו בעצמו. וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח, עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח" (ב"מ פו, ב). אברהם רץ אל הבקר בעצמו - ה' מביא שְׁלֵיו לישראל בעצמו; אברהם מגיש חמאה וחלב בעצמו - ה' מוריד מן לישראל בעצמו; אברהם מלווה את אורחיו בעצמו - ה' מלווה את ישראל בעמוד ענן בעצמו. ואולם "לִקַּח נָא מַעֲט מִיָּמִים", שלא עשה אברהם בעצמו אלא ע"י שליח, גם הקב"ה לא נתן לישראל בעצמו, אלא ע"י שליח - הלא הוא משה רבינו, שנצטוו להוציא לישראל מים מן הסלע.

היינו יכולים לחשוב, שזה לא נורא כל כך. הרי משה רבינו הוא שליח מכובד מאד, וא"כ מהו כבר ההפסד הגדול, שקבלנו מים על

פ). חסדיו של אברהם אבינו בעולם כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך במידת החסד של הקב"ה. אברהם הוא הביטוי הגשמי של מידת החסד האלקית בעולם.

חז"ל אומרים, שאיוב טען כלפי הקב"ה: נהגתי כמו אברהם! "בחוץ לא ילין גר, דלתי לארץ אפתח" (איוב לא, לב) - אברהם פתח באהלו ארבעה פתחים לארבע רוחות השמים, וכך עשיתי גם אני. כל אחד היה יכול להכנס ולסעוד בביתי כמו אצל אברהם. אם כך, מדוע לאברהם היה כל כך טוב, ולי כל כך רע? אמר לו הקב"ה: אינך כמו אברהם! אצלך, מי שרגיל לאכול פת חטים (להבדיל מפת שעורים פשוטה), האכלת אותו פת חטים; מי שרגיל לאכול בשר, האכלת אותו בשר; ומי שרגיל לשתות יין, השקית אותו יין. אבל אברהם עשה יותר מזה. אצל אברהם, גם מי שלא היה רגיל במאכלים משובחים כאלה, קיבל בשר ויין וכל טוב, הרבה יותר מרמת המזון שהיה רגיל אליה בביתו (אבות דר"נ פ"ז). הוא לא שאל את אורחיו מה הם רגילים לאכול, אלא הכין להם מיד את האוכל המשובח ביותר.

הבדל זה, בין החסד שעושה איוב לחסד שעושה אברהם - פָּאָר חותני, הגר חיים זאב פינקל זצ"ל - הוא לא רק הבדל בכמות החסד, אלא בעיקר במהותו ובמטרתו. אצל איוב - המטרה היא מילוי חסרונו של השני, ועשיית החסד היא רק כלי, להשיג באמצעותו את המטרה. ממילא, הוא נותן לאורח רק מה שחסר לו, ותו לא, שהרי גם כך המטרה מושגת. (וגם זוהי מדרגה גדולה, כמובן, ואין לזלזל בה). אבל אצל אברהם אבינו אין זה כך. אצל אברהם אבינו, עשיית חסד היא מטרה בפני עצמה! הוא רוצה לגמול חסד! ממילא, הוא נותן לאחרים גם מה שלא חסר להם - שהרי גם זה חסד! אבל זהו כבר חסד במדרגה אחרת לגמרי, מעין מידת חסדו של הבורא ית' - שברא את העולם כדי להיטיב לברואים, למרות שקודם הבריאה לא היה חסר לאף אחד שום דבר. ממילא, כשאין עם מי לעשות חסד - צריך לברוא את מקבל החסד (מה ששייך, כמובן, רק אצל הקב"ה), או לחפש אותו בכל הכח, כפי שעושה אברהם (ב"מ פו, ב), כדי למלא את "תַּאֲוֹת" החסד שלו.

אברהם נלחם על קידוש השם - גם על חשבון שכרו

בעוה"ב

כפי שהזכרנו, אברהם ידע שאדם בא לעולם כדי לעבוד, ולא כדי לקבל שכר. לכן, ממילא, גם אם יש איזה רגע שהקב"ה מטעים אותו בעולם הזה מעט מטעמו של עוה"ב - בבחינת קיבול שכר - בכל זאת, ברגע שנוצרת אפשרות לעבוד, אברהם שב לעבודת עוה"ז, ומוותר על קיבול השכר, שזמנו לעוה"ב. [לכן עזב את הקב"ה שבא לבקר, והלך לטפל באורחים].

בחינה זו של ויתור על שכר עוה"ב, מוצאים אצל אברהם גם בפרשתנו. אחרי שאברהם נלחם באמרפל וניצח, אומר לו הקב"ה: "אל תירא אַבְרָם, אֲנִי מְגַן לְךָ, שְׁכַרְךָ הַרְפָּה מְאֹד" (בראשית טו, א). אומר רש"י: "אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, היה דואג ואומר שמה קבלתי שכר על כל צדקותי. לכך אמר לו המקום: אל תירא אברם, אנכי מגן לך מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת. ומה שאתה דואג על קבול שכר - שכר הרבה מאד." נשאלת השאלה: אם אברהם חושש שבגלל הנצחון במלחמת המלכים הוא עלול להפסיד את כל שכרו לעוה"ב, למה הוא ניגש למלחמה הזאת? היה צריך לחכות עד שהקב"ה יאמר לו שאפשר

עבודת ה'. הקב"ה לא בא אל אברהם כדי שיעבוד אותו, אלא כדי לבקר ביום השלישי למילתו. ממילא, שָׁם - גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה. כי הקבלת פני שכינה זו, היא בבחינת שכר לאברהם אבינו, מעין עוה"ב, שבו "צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם, ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז, א), ואילו הכנסת אורחים היא מצוה; ממילא, "יפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" (אבות פ"ד מ"ז), ועדיף להתעסק במצוה, מאשר להנות מזיו השכינה.

מנין שאותה "הקבלת פני שכינה" היתה בבחינת מעין עוה"ב? אמרו חז"ל: "שלשה הטעמן הקב"ה בעולם הזה מְעִין העוה"ב, אלו הן: אברהם, יצחק ויעקב" (ב"ב טז, ב - יז, א). מת' הטעמים ה' את אברהם אבינו מעין עוה"ב? חושבני שכאן היה הדבר הזה. שהרי מיד אחר כך מתפלל אברהם אבינו על סדום, ואומר לה': "ח' ל' ה' ל' ה' מְעִשֶׁת פְּדָבָר הַזֶּה... ח' ל' ה' ל' ה' הַשֵּׁפֶט פֶּל הָאָרֶץ לֹא יֵעָשֶׂה מְשֻׁפֵּט"?! (בראשית יח, כה) מהו "ח' ל' ה' ל' ה' שתי פעמים? מפרש רש"י (על הפעם השניה): חלילה לך - לעולם הבא. כלומר, חילול השם יהיה כל כך גדול, שאפילו בעוה"ב הוא לא יתוקן. מנין לאברהם אבינו מה יהיה בעוה"ב? - על כרחך, שכבר כאן היו לאברהם אבינו השגות של עוה"ב. עצם הביקור של הקב"ה אצל אברהם אבינו ביום השלישי למילתו, היה בבחינת הטעמה מעין עוה"ב, לאחר שנימול [בעוד שקודם שנימול, לא היה לו כח לעמוד כאשר היתה השכינה נגלית אליו (עי' רש"י שם יז, ג)]. אבל אברהם אבינו מעדיף להיות עובד ה', ולא מקבל שכר; ממילא הוא פונה לטפל באורחיו, ומוותר על הקבלת פני השכינה.

כעין זה מספרים גם על הגר"א ז"ל. הגר"א, לפני פטירתו, אחז בציציתו ובכה. שאלו אותו תלמידיו: "מדוע רבינו בוכה? הרי בעוד זמן מועט ישוב רבינו עם כל הצדיקים בגן עדן, ומי לא ישאף לזה!" אמר להם: "על דא קא בכינא, שעוזב אני את העולם הזה, שאפשר בעד כמה פרוטות לקיים בו מצות ציצית, והולך אני לעולם שבעד כל הון אי אפשר לקיים בו אפילו מצוה אחת" (עליות אליהו הערה קי"ז). הגר"א ז"ל לא מחפש קבלת שכר! הוא מחפש להיות עובד ה'! ועובד ה' אי אפשר להיות בעוה"ב, רק בעוה"ז, לכן הוא בוכה.

על פי הדברים האלו, מיושבת קושייתנו הראשונה - מנין ידע אברהם אבינו, שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה. אברהם ידע זאת, משום שידע את הידיעה הפשוטה והבסיסית, שאדם בא לעולם הזה כדי לעבוד, לא כדי לקבל שכר. חז"ל אומרים: "אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לְעִשְׂתֶּם" (דברים ז, יא) - היום לעשותם, למחר לקבל שכרם (ערובין כב, א). העולם הזה נועד לעבוד ה', לא לקבלת שכר. ממילא, גם אם יש איזה רגע שהקב"ה מטעים את הצדיק בעולם הזה מעין עוה"ב - בבחינת קיבול שכר - הרי ברגע שנוצרת אפשרות לעבוד, שב הצדיק מיד לעבודתו, שהיא "מצות היום" ("היום לעשותם"), ומוותר על קיבול השכר, שזמנו למחר.

מידת החסד של אברהם - מעין חסדו של מקום

כפי שהזכרנו, עבודתו של אברהם אבינו היא במידת החסד. חז"ל אומרים על מידת החסד של אברהם אבינו כך: "אמרה מידת החסד: כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבהיר אות קצ"א, עמ'

הַיֵּשֶׁב בְּחֻצוֹת תְּמָר" (בראשית יד, ה-ז). לשם מה התורה מפרטת את כל הכיבושים הללו? - נראה שהתורה רוצה להראות, שהרשעים הללו שבאו על ה' ועל משיחו, מה הם עשו לבסוף? - פינו את הארץ למשפחתו של אברהם. כל הכיבושים הללו הם הכנה למה שיקבלו ישראל. "אַתְּ רְפָאִים בְּעֶשְׂתָּרֶת קְרָנִים" - זו ארץ עוג, שנאמר בה "ההוא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים" (דברים ג, יג, ועי' רש"י שם), "היא אותה שנתתי לאברהם" (רש"י שם), וניתנה לנחלה לבני גד. "וְאַתְּ הַזְּוִיִּים בְּהָם" - אלו הם הזמזומים (רש"י), שניתנה ארצם לנחלת בני עמון (דברים ב, יז-כא), והעמונים הלא הם מבני לוט (בראשית יט, לה), ממשפחת אברהם. "וְאַתְּ הָאֵימִים בְּשֹׁנֵה קְרִיתִים" - לנחלת בני מואב (דברים ב, ט-יא), שגם הם מבני לוט (בראשית יט, לז), ממשפחת אברהם.⁷ "וְאַתְּ הַחֲרִי בְּהֶרֶם שְׁעִיר" - שאותו מקבל עשו (דברים ב, ה), שגם הוא נכד של אברהם. אמנם לא נכד כן כן נעים, אבל בכל זאת - נכד של אברהם. "וַיְפֹּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֵמְלֶקִי" - גם עמלק, כמה שהוא לא רצוי, גם הוא צאצא של אברהם, שהרי הוא נכד של עשו (בראשית לו, יב). "וַיִּגַּם אֶת הָאֵמֹרִי הַיֵּשֶׁב בְּחֻצוֹת תְּמָר" - היא עין גדי (רש"י), בארץ יהודה, שבודאי שייכת לבני אברהם. התורה מראה לנו, שכל הרשעים האלה עלו להלחם על ה' ועל משיחו, אבל מה הם עושים בפועל? - מפנים את הארץ לטובת אברהם אבינו ומשפחתו, שנגדם הם באו להלחם! כל מחשבותם עולות בתוהו. אברהם אבינו מצידו הולך להלחם על קידוש השם, בלי חשבונות של לי שכר או אין לי שכר. הוא נלחם על קידוש השם, ולכן הוא זוכה ע"י זה לקבל את א"י, כמו שהקב"ה הבטיח.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

להלחם! כנראה שצריך לומר כך: לפני המלחמה - יש כאן ענין של מצוה. אברהם צריך כעת לעשות מצוה, להלחם באמרפל וחבריו, כדי להציל את לוט שנפל בשבי. לוט אינו צדיק גדול, אבל בכל זאת, ביחס לאמרפל וחבריו הוא צדיק, וצריך להציל אותו מידם. ממילא, כשיש ענין של מצוה, אברהם לא חושב על השכר. הוא חושב רק על קיום המצוה. אם צריך להלחם באמרפל, הוא יוצא להלחם בו. לאמרפל יש צבא אדיר של עשרות ומאות אלפי חיילים (עי' סנה' צה, ב), ולאברהם יש שלוש מאות ושמונה עשר איש בלבד (בראשית יד, יד), שגם לגביהם יש דעה בגמרא שהכוונה היא לאליעזר לבדו, שהיה שקול כשלוש מאות ושמונה עשר איש (נדרים לב, א). ובכל זאת, אברהם לא נמנע מלהלחם באמרפל. אחרי שהוא זוכה לנצח את אמרפל, הוא מחשב חשבונות, אולי איבד את שכר כל מצוותיו. אבל בשעה שהמצוה לפניו - הוא לא עושה חשבונות של שכר או לא שכר. עכשיו צריך לקיים את המצוה.

חז"ל אומרים, שאמרפל וחבריו הרשעים באו באמת להלחם על ה' ועל משיחו. רצו להלחם נגד אברהם, ונגד האמונה שהוא מפיץ בעולם (מדרש תנחומא שם, ו). הרי אמרפל הוא נמרוד, שכבר הפיל פעם אחת את אברהם לכבשן האש (עי' רש"י בראשית יד, א), ועכשיו הוא מנסה עוד פעם לעקור את האמונה באלקי אברהם מהעולם. ולכן לקחו את לוט בשבי, כי חשבו שהוא אברהם, לפי שהיה דומה לו בקלסתר פניו (זוהר ח"א פו, ב). לכן כל כך חשוב לאברהם לצאת נגד הרשעים האלה ולנצחם.

והנה, עוד לפני שאברהם מנצח את אמרפל, התורה כותבת לנו את כל ההשגים שהשיג אמרפל במלחמתו: "וַיִּכּוּ אֶת רְפָאִים בְּעֶשְׂתָּרֶת קְרָנִים, וְאַתְּ הַזְּוִיִּים בְּהָם, וְאַתְּ הָאֵימִים בְּשֹׁנֵה קְרִיתִים, וְאַתְּ הַחֲרִי בְּהֶרֶם שְׁעִיר... וַיְפֹּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֵמְלֶקִי, וַיִּגַּם אֶת הָאֵמֹרִי

1. כן הוא מנהג אשכנז, שאין אומרים י"ג מידות אלא בימי תענית, וכמו שכתב רש"י: "ברית כרותה לשלש עשרה מדות הללו, שאם יזכירם ישראל בתפלת תעניתם - אינן חוזרות ריקם" (ר"ה יז, ב רש"י ד"ה ברית כרותה). ולכן אין אומרים י"ג מידות אלא ביום הכפורים, ובסליחות של תעניות צבור, וכן בימי הסליחות שלפני הימים הנוראים, שנהגו רבים להתענות בהם (עי' משנ"ב סי' תקפ"א סק"ו), ועל כן הם חשובים כימי תענית. [ומה שאומרים י"ג מידות גם בימים טובים בשעה שמוציאים ספר תורה - זהו מנהג מאוחר שנוסד ע"י גורי האר"י ז"ל, וכפי שהביא ה"שערי תשובה" (על שו"ע או"ח סי' תפ"ח). וכבר כתב ה"שערי תשובה" (שם), שאין לומר אז הי"ג מידות דרך תחינה, אלא רק דרך שבת. ומנהג הגר"א היה שלא לאומרן אז כלל ("מעשה רב" אות קס"ד)].
2. וכן משמע ברש"י, שכתב: "ברית כרותה לשלש עשרה מדות הללו, שאם יזכירם ישראל בתפלת תעניתם - אינן חוזרות ריקם" (רש"י ר"ה יז, ב ד"ה ברית כרותה). וכן בפירושו לתורה כתב: "פְּסָדָר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות, הַיֵּי מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שיזכירו לְפָנֵי רחום וחנן - יהיו נענין" (רש"י שמות לג, יט). ומשמע שדי בהזכרת י"ג מידות כדי שיהיו נענין. [ומה שכתב רש"י הַיֵּי מלמד את ישראל לעשות כן, זה קאי על עטיפת הטלית, ולא על הי"ג מידות. וגם בגמרא י"ל שהכוונה היא לזה]. ועי' גם "בני יששכר" (מאמרי חודש אדר, מאמר ב', דרוש ו' ד"ה אבל).
3. וברבינו בחיי (שמות לר, ו) כתב עוד, שהברית היא בתנאי שאין בידו עבירות שמעכבות זה.
4. "וטעם יְאָל הַבְּקָר רֵץ אֶבְרָהָם", להגיד רוב חשקו בנדיבות. כי האדם הגדול אשר היו בביתו שמונה עשר ושלוש מאות איש שולף חרב (עי' בראשית יד, יד), והוא זקן מאד וחלוש במילתו, הלך הוא בעצמו אל אהל שרה לזרז אותה בעשיית הלחם, ואחרי כן רץ אל מקום הַבְּקָר לְבָקֵר משם בָּן בְּקָר רך וטוב לעשות לאורחיו, ולא עשה כל זה על יד אחד ממשרתיו העומדים לפניו" (רמב"ן שם יח, ז).
5. חז"ל נחלקו, האם שם זה הוא קודש או חול (שבועות לה, ב). ועי' בפירוש רש"י כאן). והיינו, דנחלקו חז"ל, האם בכינוי זה פונה אברהם אל הקב"ה, או שהוא פונה אל האורחים. [ויש מזה נפקא מינה להלכה, האם צריך הסופר לקדש תיבה זו בקדושת השם - לומר לפני כתיבתה "לשם קדושת השם" - או לא (עי' שו"ע י"ד סי' רע"ו סע' ב)]. אבל להלכה נפסק שְׁשָׁם זה הוא קודש (רמב"ם הלכ' יסודי התורה פ"ו ה"ט) [וכן תרגם אונקלוס]. כלומר, אברהם אבינו מדבר כאן אל ה' קב"ה, ומבקש ממנו שימתין לו ולא יעבור ממנו בשעה שהוא מטפל באורחים.
6. ועי' מה שכתב הנצי"ב בתירוץ שאלה זו ("העמק דבר" בראשית יח, ב).
7. ועי' רש"י ורמב"ן (דברים ב, י) שנחלקו בשאלה, האם ארצות אלו שניתנו לעמון ומואב הן מכלל הארץ שהוכתחה לאברהם אבינו בכרית בין הבתרים, לְיַזְעֵף נְתַתִּי אֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת" (בראשית טו, יח-כא), או שאינן מכלל הארץ המוכתחת.